

Projekt

***Folkbibliotek
och
vuxnas lärande***

**Sandviken-Hofors-Ockelbo
kommunbibliotek i samverkan**

Verksamhet
och
resultat

Marcus Strand
2006

Innehåll

Biblioteksservice för vuxenstuderande	s.3
Folkbibliotek – stöd för vuxnas lärande	s.5
Inledning	s.5
Bakgrund	s.6
Genomförande	s.9
Biblioteket som lärmiljö	s.9
Litteratur- och medieförsörjning	s.10
Pedagogiska arbetsmetoder	s.11
Infrastruktur för vuxnas lärande	s.14
Strategiskt utvecklingsarbete	s.16
Kompetensutveckling	s.18
Samordning av arbetssätt och resurser	s.21
Projektarbete som utvecklingsprocess	s.23
Projektinformation	s.26

Biblioteksservice för vuxenstuderande

Sedan november 2002 pågår ett omfattande förändringsarbete på folkbiblioteken i västra Gästrikland (Sandviken, Hofors och Ockelbo kommuner). Vi har under 3 år erhållit medel från Kulturrådet för att i projektet *Folkbibliotek och vuxnas lärande* pröva och utveckla stöd och service för vuxenstuderande och vuxnas lärande. Vi har arbetat med att kvalitetssäkra folkbiblioteket som lärmiljö för att kunna erbjuda följande biblioteks- och informationsstöd för vuxnas lärande:

- **Tillgång till ett varierat utbud av medier och informationskällor i både tryckt och elektronisk form.**
 - Medieplaner finns för samtliga bibliotek i regionen. Medieplanerna innehåller inköpspolicy och strategier för inköp, gallring och exponering av medier samt kartläggning av lokalsamhället. All personal medverkar aktivt i mediehanteringen.
 - Biblioteken tillhandahåller förutom litteratur och annan tryckt information, också e-böcker och elektroniska databaser som inte är fritt tillgängliga på Internet, s k betaldata. De är särskilt användbara för vuxna studerande som ägnar sig åt forskning eller problembaserat lärande.
- **Informationskompetent personal som kan handleda i att söka, källkritiskt värdera och använda information och vara ett stöd och bollplank i en läroprocess.**
 - Bibliotekspersonalen har kunskap och kompetens att ge pedagogiskt stöd på en rad olika nivåer, där servicegraden är situationsanpassad och varierar med hänsyn till de studerandes individuella förutsättningar att lära.
 - Studerande har möjlighet att själva söka i bibliotekets samlingar, i det fysiska biblioteket och på Internet.
 - Studerande får referensservice av bibliotekspersonalen med faktasvar och vägledning till specifika informationskällor.
 - Studerande får stöd att identifiera olika källor inom ett ämne, och rådgivning vid informationssökning och bearbetning av olika källor.
 - Studerande har möjlighet att i samspel med en bibliotekarie planera sin informationssökning och lägga upp en strategi för att utveckla informationskompetens och lärande.
- **Lättillgängliga lokaler och generösa öppettider.**
 - Folkbiblioteken finns centralt placerade i lokalsamhället och är naturliga mötesplatser för människor i alla åldrar. Biblioteken arbetar aktivt för att öka tillgängligheten för funktionshindrade.
- **Stimulerande lärmiljöer med studiedatorer, läseplatser, teknisk utrustning för nätbaserade distansstudier.**
 - Särskilda rum och miljöer för vuxenstuderande har inrättats med IKT-utrustning särskilt anpassade för nätbaserade distansstudier.

- Folkbiblioteken som kreativa och kulturellt stimulerande miljöer för lärande har uppmärksammats.
- **Personlig handledning och utbildning i informationssökning, källkritik och planering av studieuppgifter.**
 - Studerande har möjlighet att boka en bibliotekarie för individuell vägledning, där stöd och service anpassas utifrån den studerandes förutsättningar.
 - Lärare och vuxenstuderande erbjuds biblioteksintroduktion och utbildning i informationssökning och källkritik.
- **Information och vägledning inför studier.**
 - Det finns informationsmaterial om att studera som vuxen i biblioteken, och personalen kan ge grundläggande vägledning inför studier med hjälp av informationsresurser på Internet. I Sandviken finns ett formaliserat samarbete med studievägledare som varje dag ger vägledning i huvudbiblioteket och är en resurs även för filialbiblioteken.
- **Samverkan med aktörer inom vuxenutbildning och livslångt lärande på olika nivåer.**
 - Bibliotekspersonal medverkar i olika nätverk för att skapa en infrastruktur för barn, ungdomar och vuxnas lärande.
- **Samverkan med folk- och högskolebibliotek på lokal, regional och nationell nivå för att kunna tillgodose studerandes behov av biblioteks- och informationsstöd var helst i regionen de befinner sig.**
 - Folkbiblioteken i västra Gästrikland har ökat sitt gemensamma samarbete både inom och utanför projektarbetets ramar, samt verkat för ökad samverkan på regional och nationell nivå med olika folk- och högskolebibliotek. Samarbetet rör allt från kompetensutveckling, personella resurser och kompetens, till IKT-stöd, medier och arbete med biblioteksutveckling överlag.
- **En mötesplats för studerande i alla åldrar, utbildningsanordnare, föreningar, organisationer och företag.**
 - Personalen arbetar aktivt för att synliggöra folkbiblioteket som pedagogisk resurs och som samarbetspartner i en rad olika sammanhang.

Förändringar och utvecklande av nya kompetenser och arbetssätt tar tid att implementera som en del av vardaglig verksamhet. Förväntningar ifrån omvärlden liksom det personliga förhållningssättet hos varje enskild medarbetare, är också av betydelse för i vilken omfattning lärande och utveckling ger effekter på verksamheten. Projektarbetet bör ses som en i allra högsta grad levande process.

De insatser och aktiviteter som beskrivs i den här rapporten, åskådliggör vilken bred och mångfacetterad verksamhet som projektet *Folkbibliotek och vuxnas lärande* inneburit för de medverkande folkbiblioteken. De utvecklingsområden som projektet berör, speglar i många avseenden de utvecklingsfrågor som idag angår alla folkbibliotek i Sverige. Det är således vår förhoppning att rapporten kan vara ett verktyg för fortsatta samtal om folkbibliotekets roll som pedagogisk resurs i det livslånga lärandet.

Folkbibliotek – stöd för vuxnas lärande

Inledning

Nationell strategi för vuxnas lärande

Kunskapssamhället förutsätter livslångt lärande. Att kunna omvandla information till kunskap är i dagens samhälle en nödvändig förmåga som människor behöver ha för att konkurrera på arbetsmarknaden och följa med i utvecklingen. Ständig uppdatering av kunskaper och kompetens blir allt viktigare hos såväl individer som företag och organisationer. Det livslånga lärandet måste stimuleras och utvecklas på lokal nivå.

I debatten lyfts folkbiblioteken fram som viktiga arenor i människors närhet, vilka kan stimulera till lärande i mer vardagliga miljöer än de lärmiljöer som formella utbildningsaktörer erbjuder. Folkbibliotekens roll för informationsförsörjning, kunskapsinhämtning och som lärmiljö förändras och utvecklas i samma hastighet som informationssamhället, ny informationsteknik och nödvändigheten att tillgodogöra sig ett livslångt lärande blir en del av människors vardags- och yrkesliv.

Då allt fler vuxna studerande själva väljer att vända sig till folkbiblioteken för att söka kunskaper, och informationssamhället framkallar behov hos människor att kunna söka, hantera och värdera information, måste folkbiblioteken kunna stimulera till och stödja det livslånga lärandet.

I regeringens proposition *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen 2000/01:72* och efterföljande beslut, formulerades en ny nationell strategi för vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen, med fokus på flexibelt lärande. Där lyftes fram att pedagogik och arbetsformer måste utvecklas för att motsvara individers föränderliga och ökande behov av lärande, inte minst med tanke på den förväntade ökningen distansstuderande. Förmågan att kunna använda olika strategier, medier och redskap för att lära sig förstå och handla i en komplex verklighet, ses som nödvändig för att kunna tillgodogöra sig ett livslångt lärande.

En infrastruktur för vuxnas lärande är det övergripande målet, och förutsätts ha två huvudspår. Dels samverkan mellan aktörer på lokal och regional nivå, dels goda lärmiljöer som stödjer vuxnas lärande.

Kulturrådets uppdrag

Kulturrådet disponerar från och med 2002 ett årligt anslag på tre miljoner som ska användas till insatser för att främja vuxenstuderandes tillgång till biblioteksservice vid folkbiblioteken. Kulturrådet beslutade att under tre år använda anslaget till en bibliotekskonsulent med inriktning mot bibliotek och utbildning, ett antal delprojekt vars syfte är att arbeta med att stödja och utveckla folkbibliotekens samverkan med vuxenutbildning, samt ett forskningsuppdrag som har till uppgift att följa delprojekten.

Sju utvecklingsprojekt med olika inriktning beviljades medel. Kulturrådet bestämde sig för att ge bidrag för projekt i Dalarna, Halland, Huddinge/Botkyrka, Sydöstra Skåne (Simrishamn-Skurup-Tomelilla-Sjöbo-Ystad kommuner) Värmland, västra Gästrikland (Sandviken-Hofors-Ockelbo kommuner) och Östergötland. Fyra av projekten har varit länsövergripande, medan tre varit samverkansprojekt mellan flera kommuner. Delprojektet i Huddinge/Botkyrka avslutades efter ett år. Kulturrådet valde att ge riktade bidrag för att anställa projektledare.

Gemensamt för de olika utvecklingsprojekten är att de alla syftar till att främja vuxenstuderandes tillgång till folkbiblioteksservice genom att pröva och utveckla nya arbetsmetoder, och genom att se över bibliotekens organisation, samarbetsformer och service för att bättre stödja vuxnas lärande.

Sandviken-Hofors-Ockelbo folkbibliotek i samverkan

I november 2002 påbörjade folkbiblioteken i Sandviken, Hofors och Ockelbo kommuner tillsammans ett omfattande förändringsarbete, både externt och internt, för att förstärka stöd och service för vuxnas lärande. Samverkansprojektet *Folkbibliotek och vuxnas lärande*, som under tre år erhållit stöd av Kulturrådet, avslutades i oktober 2005. Projektets övergripande mål har varit

Att planera och genomföra biblioteksverksamheten så att det underlättar för den enskilde vuxenstuderande att utifrån sina egna förutsättningar bedriva studier på ett ändamålsenligt sätt.

Att verka för att biblioteket ingår som en självklar partner bland de aktörer som ansvarar och planerar för vuxenutbildningen.

Att verka för att bibliotekets roll som kunskapscentrum blir synlig samt visa på behoven av resurser.

Att planera och genomföra kontinuerlig fortbildning av bibliotekspersonal och pedagoger.

Att samordna arbetssätt och resurser i de tre kommunerna för att därmed öka servicegraden till de studerande.

Bakgrund

Folkbibliotek – mötesplatser i det livslånga lärandet

Folkbiblioteken är viktiga för att förverkliga livslångt lärande och ett samhälle byggt på en mångfald av kunskaper, erfarenheter, mänskliga möten och olika kulturer. Det senmoderna samhället kallas omväxlande informationssamhälle och kunskapssamhälle. Men det betyder inte samma sak. Information kan endast omvandlas till kunskap då den bearbetas av det mänskliga medvetandet. Om kunskapen sedan ska vara användbar, och hjälpa människor att fatta kloka beslut måste den dessutom relateras och kopplas till en hel arsenal av sociala, känslomässiga och etiska referenser.

Att lotsa människor genom stora mängder information och hjälpa dem med urval, tolkning och analys för att ge dem en väg in till kunskapssamhället, är en stor utmaning för alla som arbetar med kunskap och lärande. Den nya informationstekniken kommer att få stora konsekvenser för samhällsutvecklingen och synen på hur och i vilka former utbildning kan bedrivas. Nya tankar måste tänkas, och leda till nya prioriteringar.

Vårt arbete har inriktats på att förstärka folkbiblioteket som studiemiljö och som pedagogisk resurs i ett lärande samhälle, byggt kring en helhetssyn om det livslånga lärandet. Vi har försökt utveckla folkbibliotekens roll i utbildningssamhället, och samtidigt skapa en verksamhet som synliggör andra nödvändiga mål med ett livslångt lärande, vilka ansluter till

folkbibliotekens traditionella demokrati- och bildningsuppdrag. Vi menar att folkbiblioteken i det livslånga lärandet kan bidra med att ge människor de kunskaper, värderingar och attityder som behövs för att kunna utöva sina rättigheter och skyldigheter som aktiva samhällsmedborgare.

Nytt förhållningssätt till lärande

I dagens samhälle utsätts vi för ett helt annat informationsflöde än för 10 eller 20 år sedan. Helhetssyn, förståelse av sammanhang, förmåga till överblick och ett kritiskt förhållningssätt kommer att vara viktiga förmågor för att kunna klara den egna livssituationen och för att som medborgare navigera i och påverka ett samhälle i förändring.

Det livslånga lärandet placerar individen i centrum. Det lyfter fram det faktum att vi lär oss hela tiden och överallt – och påminner oss om att kunskap ser ut på många olika sätt. De grundbegrepp som präglar pedagogisk utveckling idag förutsätter tillgång till välutvecklade mediasamlingar. För att studerande ska utveckla *informationskompetens*, måste de på egna villkor ges tillgång till en mångfald av medier och informationskällor, både i tryckt och elektronisk form. *Problembaserat lärande* som arbetsmetod bygger på närheten till den variation av informationskällor och de redskap ett bibliotek tillhandahåller.

I projektet har vi uppmärksammat kunskaper som biblioteket och bibliotekarier kan bidra med för människors lärande och utveckling. Det traditionella lärandet, som i många avseenden ännu lever kvar, är bundet till etablerade utbildningsstrukturer och har ett begränsat kunskapsinnehåll. Framtidens lärande grundas däremot på en mångfald informationskällor. Lärare, bibliotekarier och andra aktörer måste utveckla en mer handledande, navigerande, värderande och analyserande roll, för att kunna vara en kunskapsrik resurs som hjälper studerande och kommunens invånare att skapa egen kunskap.

Omständigheter som dessa spelar stor roll i människors lärande. Det kommer att krävas tid, kreativitet och många tankevändor från alla aktörer i en kommun som på något sätt berörs av det livslånga lärandet. Alla behöver samverka i denna viktiga uppgift.

Eget aktivt skapande och kulturellt engagemang är i sig kreativitetsutvecklande. Det möte mellan *formellt lärande* (lärande som sker inom ramen för barnomsorgen, skolan, gymnasiet, högskolan och den kommunala vuxenutbildningen), *icke-formellt lärande* (lärande som sker vid sidan av ovanstående, t ex huvuddelen av folkbildningen, arbetsmarknadskurser och personalutbildning) och *informellt lärande* (allt övrigt lärande, det vi lär oss i olika livssituationer, i familjelivet, på arbetsplatsen eller i vardagen) som folkbiblioteket erbjuder är möjligen dess främsta tillgång som stöd i det livslånga lärandet – och som del av en infrastruktur för kunskap och lärande, som skapar förutsättningar för möten mellan olika aktörer och tillsammans erbjuder möjligheter att kommunicera med omvärlden.

Informationskompetens och lärande

Hur kan vi som arbetar på folkbibliotek underlätta för människor att leva i kunskapssamhället och ge dem möjligheter att ta del av dess rikedomar? Hur ger vi dem redskapen för ett livslångt lärande? Ett sätt kan vara att hjälpa studerande och andra användare att ta ansvar för sitt eget lärande och handleda dem i att själva hitta det de söker. Då kan vi minska deras osäkerhet så att de lättare förmår beskriva sitt informationsbehov och lära dem skapa egen kunskap – att finna lämpliga vägar till ”rätt” information och förståelse för hur man lär.

För att agera som handledare, guide och rådgivare i en lärande situation, behöver bibliotekarierna byta perspektiv i det pedagogiska arbetet. Det räcker inte att tillhandahålla litteratur, databaser och andra informationskällor. Studerande behöver stöd att söka, kritiskt värdera och hantera stora mängder information. Fokus förskjuts och hamnar vid den lärandes tankeprocess och hur information används snarare än vid hur man söker och lokaliserar källor.

Bibliotekets personal behöver fördjupade kunskaper om lärandeprocessen och om kunskapssamhället i stort. Genom att fördjupa våra kunskaper om konsten att lära sig söka och använda information kan vi utveckla den viktiga förmågan att ge handledning och stöd i de studerades lärandeprocess.

Det här innebär att varje enskild medarbetare behöver reflektera kring sitt eget förhållningssätt till informationssökning, lärande och folkbibliotekets roll ”i ett lärande samhälle”. Med olika aktiviteter har vi under projektiden dragit igång en process som rör både den enskilde medarbetarens och organisationens utveckling, där också utvecklandet av det fysiska och virtuella biblioteket som rum för lärande ingår.

Kvalitetsutveckling

Kärnan i allt kvalitetsarbete handlar om delaktighet. Utvecklingsarbetet måste vara begripligt och upplevas hanterbart och meningsfullt av medarbetarna. Våra tjänster uppstår ofta i mötet mellan bibliotekets användare och personal. Vuxenstuderandes och samarbetspartners upplevelse av bibliotekets tjänster kan sättas i direkt relation till hur medarbetarna upplever sitt arbete som utmanande och meningsfullt. Att få samtliga medarbetare att vilja vara en del av utvecklingsarbetet och känna ansvar, inte bara för sitt eget ansvarsområde utan för bibliotekets verksamhet och utveckling i sin helhet, ser vi som en direkt förutsättning för ett lyckat resultat.

Vi har med projektarbetet försökt visa på folkbibliotekets roll för studerande, som lokal resurs i det livslånga lärandet både för formell utbildning och informellt lärande. Vi har önskat bidra till en positiv utveckling i en region präglad av hög arbetslöshet och låg utbildningsnivå, visa på kopplingar mellan livslångt lärande, utbildning och tillväxt och en kulturellt stimulerande livsmiljö, samt både erbjuda en helhetsbild och kunna exemplifiera hur viktiga folkbiblioteken i egenskap av mötesplats är i dagens samhälle.

Genomförande

Projekt mål

Att planera och genomföra biblioteksverksamheten så att det underlättar för den enskilde vuxenstuderande att utifrån sina egna förutsättningar bedriva studier på ett ändamålsenligt sätt.

Biblioteket som lärmiljö

En informell plats för studier

Vår ambition är att huvud- och filialbibliotek i regionen västra Gästrikland ska fungera som studiecentra, och erbjuda stimulerande lärmiljöer där studerande har tillgång till adekvata medier och information, lättillgängliga lokaler och öppettider, vägledning inför studier, läseplatser, IKT-stöd och pedagogisk handledning.

Behoven av att utveckla folkbibliotekens stöd för vuxnas lärande är inte ett självpåtaget uppdrag. Det har uppstått som en direkt följd av att många vuxna studerande själva *väljer* att använda folkbibliotekens stöd och service som resurs i sitt lärande, som ett komplement till utbildningsbiblioteken. Det är mycket viktigt att ha det i åtanke då man arbetar med att förstärka stöd och service för studerande.

Troligtvis tilltalas många studerande av den informella miljön för lärande som folkbiblioteken erbjuder. Det har därför aldrig varit aktuellt att omvandla våra bibliotek till några utbildningsbibliotek. Snarare har vi försökt värna om den informella miljön då den erbjuder studerande att på egna villkor utforska vårt utbud av service och stöd, och utveckla lärmiljöer som kan tillgodose de högst individuella förutsättningar och behov som studerande har av biblioteks- och informationsstöd.

En särskild metodbok har använts som stöd i arbetet med att kvalitetssäkra folkbiblioteken som lärmiljö. Metodboken har varit ett vägledande underlag för dialoger på biblioteken, om vilket mått av kvalitet som bör finnas i de tjänster och aktiviteter som erbjuds vuxna studerande. Sedan har de lokala förutsättningarna på varje bibliotek fått styra i vilken takt och omfattning olika aktiviteter ägt rum.

Studieverkstad/Studiecentra

Vi har sett över hur studiemiljön kan utformas, och hur hela biblioteket verkar som rum för lärande på varje huvud- och filialbibliotek. Med hjälp av metodboken och reflekterande samtal har vi försökt stödja och inspirera personalen på respektive bibliotek till egen handlingskraft. Framsteg har gjorts beroende på personalens eget engagemang för uppgiften, de olika bibliotekens fysiska möjligheter och inte minst, tillgång till tid och resurser för att åstadkomma förändringar. Under hela projektiden har samtliga 3 kommuner drabbats av ekonomiska nedskärningar, vilka minskat både faktiska möjligheter att utveckla verksamheten och de inblandades energi och kraft.

I Ockelbo kommun fanns redan vid projektets start videokonferensutrustning på filialbiblioteken i Åmot, Jädraås och Lingbo. På huvudbiblioteket har ett särskilt studierum inrättats.

I Hofors kommun flyttades filialbiblioteket i Torsåker från egna lokaler i anslutning till skolan, till en korridor på rektorsexpeditionen. Det begränsade förstås möjligheterna att utveckla filialens funktion som studiecentra. På huvudbiblioteket i Hofors utformades en studiemiljö med läseplatser, studiedatorer och facklitteratur på bibliotekets nedre våning.

I Sandvikens kommun är det främst huvudbiblioteket och de tre lokala studiecentra på filialbiblioteken i Storvik, Österfärnebo och Järbo som utmärker sig. De lokala studiecentra har utformats i samarbete med aktörer inom vuxenutbildningen i kommunen. Personal vid Lärcentrum och Aktivitets- och vägledningscenter har varit med att utforma huvudbibliotekets studieverkstad, och varje eftermiddag finns studievägledare biblioteket. I Studieverkstaden finns datorer och annan teknisk utrustning anpassad för nätbaserade distansstudier.

IKT-stöd

På samtliga publika datorer finns Internet, Microsoft Office (word, power point, excel, photo editor), Windows media player och Acrobat reader. Det är ett grundläggande basutbud. För distansstuderande och andra vuxna studerande brukar detta IKT-stöd vara tillräckligt. På flera bibliotek i Sandviken och Ockelbo kommun finns IKT-utrustning för videokonferens.

Vi har också stärkt personalens IKT-pedagogiska kompetens. Alla som arbetar i låne- och informationsdisk på våra bibliotek förväntas idag

- kunna söka information i katalog, databaser och på Internet
- kunna handleda studerande i informationssökning och källkritik
- behärska den tekniska utrustning som finns i lokalen
- känna till några IT-verktyg för distansstudier, som streamad video eller elektroniska konferenssystem

Det här är ett område som kräver regelbunden fortbildning. Utvecklingen går fort, varpå det är extra viktigt med nära samverkan med andra utbildningsaktörer, till exempel kommunala lärcentra. Lika viktig är bibliotekspersonalens engagemang och nyfikenhet inför de studerande och deras situation.

Litteratur- och medieförsörjning

Medieplaner

Folkbibliotekens möjligheter att tillhandahålla kurslitteratur och annan litteratur för studerande har diskuterats länge. Vi har valt att försöka skapa medvetna strategier för medieinköp till biblioteken överlag, som ett led i att kvalitetssäkra våra bestånd. Därmed har vi kunnat rationalisera och effektivisera mediearbetet på våra bibliotek. Resurser fördelas nu mer utifrån olika behov, där studerande särskilt prioriteras.

Kommunbiblioteken har under 2005 utformat medieplaner för inköp, gallring och exponering av bestånd. Urvalet ska bygga på tanken om alla medborgares tillgång till kunskap, kultur och information. Fokuseringen på livslångt lärande hör ihop med att många som använder våra bibliotek ägnar sig åt studier eller lärande i någon form.

Personal vid kommunbiblioteken i Sandviken, Hofors och Ockelbo har medverkat i kurser i medieplanering som arrangerats inom projektet Bibliotekssamverkan i Norrland (BIN). I Sandviken medverkade all personal, som en del av en omfattande organisationsförändring där ämnesgrupper med ansvar för särskilda områden i biblioteken bildades, vilket gav positiva effekter både för mediearbetet och för det övergripande förändringsarbetet.

Nättjänster

Vi har arbetat för att uppnå ett gemensamt basutbud nättjänster inom regionen, relevanta för våra användare. Bibliotek Gävleborg kom under tiden för projektet att omfördela resurser, för att kunna erbjuda samtliga folkbibliotek i Gävleborg länsabonnemang på ett antal databaser. Sedan 2005 finns följande basutbud:

- Alex
- ArtikelSök
- Biography Resource Center
- Contemporary Authors
- Contemporary Literary Criticism
- Ebsco Master File Elite
- Mediearkivet
- NE Online
- Presstext

Nättjänsterna finns på våra publika datorer och är tillgängliga för filialbiblioteken.

Vi har lyft fram e-böcker som medieresurs, bibliotekens hemsidor och den mängd fria databaser som finns tillgängliga på Internet. Bibliotekspersonalen har en viktig roll för att synliggöra de möjligheter den nya informationstekniken erbjuder, och vi har därför arbetat för ett ökat användande av elektroniska informationskällor i referensarbetet.

Pedagogiska arbetsmetoder

Pedagogiskt förhållningssätt

En ökad efterfrågan i samhället och krav i läroplaner och styrdokument på informationskompetens, har lett till att studerande och andra biblioteksanvändare idag behöver mer hjälp och stöd med att söka, kritiskt värdera och utvinna kunskap ur stora mängder information. Bibliotekariens referensarbete går allt mer från att förmedla medier och informationskällor till att vara pedagogiskt stöd och bollplank när människor på egen hand söker, tolkar, analyserar och använder information.

I det traditionellt utformande referensarbetet, exempelvis i en låne- och informationsdisk, är det svårt att främja människors informationskompetens. Bibliotekspersonal återfaller lätt till att agera förmedlande, snarare än att vara handledare, guide och rådgivare i en lärprocess. Vi har inom projektet försökt finna nya sätt att arbeta med användarundervisning i det dagliga referensarbetet, men också prövat och utvecklat nya arbetsmetoder.

Ett viktigt inslag i utvecklandet av vår pedagogiska kompetens, har varit att skapa insikt bland personalen om det nödvändiga i att vi funderar över vår egen praktik, vårt eget lärande, och att vi för gemensamma samtal om lärande. De olika metoder vi prövar och utvecklar tjänar

alla samma syfte, nämligen att sätta igång egna tankar och reflektioner hos våra bibliotekarier och assistenter om den egna praktiken och det personliga förhållningssättet till lärande.

”Roving”

Vi har försökt skapa möjligheter till mer personliga relationer med våra användare, och ökad tillgänglighet till våra bibliotekarier, med ”roving librarians”. Tanken är att bibliotekarierna ska röra sig mer ute i bibliotekslokalerna och arbeta uppsökande och vägledande än vid traditionellt referensarbete.

Arbets sättet har ännu inte riktigt fått genomslag. Många bibliotekarier tycker att arbetsformen förutsätter att man är fler än en person som tjänstgör på pass, vilket sällan är fallet. På mindre biblioteken menar en del att de redan jobbar på det här sättet, något som kan ifrågasättas: nära relationer till sina kunder är i sig ingen pedagogisk arbetsmetod. Vi behöver fortsätta arbeta med att utveckla insikt om arbetsformen. ”Roving” är mer krävande då den utmanar användarnas förväntningar av referensarbetet och förutsätter således en hög grad av självtillit hos personalen.

Boka en bibliotekarie

På huvudbiblioteken i Sandviken och Hofors kan studerande boka tid för personlig handledning av en bibliotekarie. Tjänsten används idag främst av studerande på Högskolan i Gävle och Högskolan i Dalarna, men också av distansstuderande på högskolor och universitet landet runt. Vi har framför allt hjälpt till med att handleda i informationssökning, ofta i högskolebibliotekens databaser, och som bollplank vid rapport- och uppsatsskrivande.

Det viktigaste som tjänsten har bidragit till har varit att synliggöra andra slags behov än de studerande vanligen ger uttryck för. Det uppstår andra frågor och uppgifter, av mer fördjupad karaktär. Bokningar leder dessutom ofta till ytterligare kontakter mellan bibliotekarie och studerande. Vi upplever att tjänsten inte bara synliggör bibliotekariens yrkeskompetens på nya sätt, utan också tillvaratar den bättre och rentav förstärker den.

Fråga biblioteket

Medverkandet i den nationella e-tjänsten Fråga biblioteket har varit en stor framgång för oss. Det säger också en del om hur etablerandet av nya tjänster går till på våra bibliotek. Det är en process innan bibliotekspersonalen känner sig mogna att våga testa något nytt, men när man gör det så blir resultatet lyckat.

Fråga biblioteket är också ett lyckat exempel på samarbetet mellan de tre kommunbiblioteken. Vi har sett till att bibliotekarier i både Hofors och Ockelbo hjälper till med att ta frågor under Sandvikens pass. Det har lett till att två bibliotek som ensamma hade varit för små för att kunna medverka nu finns med i Fråga biblioteket. Det ser vi som mycket värdefullt. Det stärker självkänslan och ger lika rolig som nyttig kompetensutveckling.

Helt klart uppstår nya utmaningar med elektroniskt referensarbete. Plötsligt blir det mer naturligt att ge pedagogisk vägledning snarare än att leverera ett färdigt svar, och att använda sig av elektroniska informationskällor. Pedagogisk kompetens rymmer också viktiga inslag av social kompetens. Här menar vi att personalen vid mindre folkbibliotek som Hofors och Ockelbo kan bidra väsentligt med att utveckla den nationella frågetjänsten, så att den precis som de fysiska folkbiblioteken kan utgöra ett alternativ för studerande som önskar sig mer personlig biblioteksservice.

Studiebibliotekarie

I Sandviken har med några förskjutningar i bibliotekariernas ansvarsområden gjorts rum, inom ramen för befintliga tjänster, för att etablera en tjänst som studiebibliotekarie. Det ligger inte på studiebibliotekarien att ensam ansvara för stöd och service till vuxenstuderande på biblioteket. Däremot är studiebibliotekarien viktig för att i kontakter med studerande, lärare och utbildningsaktörer synliggöra vad folkbiblioteken kan erbjuda för stöd och service, och hur biblioteket och bibliotekarien kan vara en pedagogisk resurs i människors lärande. Studiebibliotekarien har en viktig roll att arbeta uppsökande och medverka i olika nätverk. Studiebibliotekarien ska även inspirera övrig bibliotekspersonal att utveckla sin pedagogiska kompetens. För framtiden är tjänsten strategiskt viktig: den möjliggör fortsatt fokus på folkbiblioteken som lokal resurs i det livslånga lärandet.

Projektmål

Att verka för att biblioteket ingår som en självklar partner bland de aktörer som ansvarar och planerar för vuxenutbildningen.

Infrastruktur för vuxnas lärande

Samverkan med vuxenutbildningsaktörer

Med anledning av den statliga satsningen på en nationell strategi för vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen, fick Sveriges kommuner ekonomiskt stöd för att utveckla infrastrukturer för vuxnas lärande. Samverkan mellan olika aktörer som möter vuxna i lärande uppmärksammades som en nyckelfråga av Skolverket.

Det har inte etablerats några bestående nätverk i vare sig Sandviken, Hofors eller Ockelbo kommun. De nätverk som uppstod då kommunerna fortfarande hade projektmedel har upplösts eller fallit i glömska. Vårt projektmål att finna nya former för att formalisera samverkan med olika vuxenutbildningsanordnare i kommunen kom därmed att försvåras. Vi har därför på olika sätt lyft fram vikten av att det finns lokala och regionala nätverk mellan aktörer som verkar som stöd för vuxna i lärande.

I Hofors och Ockelbo kommuner finns ett naturligt nätverk mellan vuxenutbildning och folkbibliotek i och med att organisationerna finns samlade i samma förvaltning. Så är inte fallet i Sandviken. Helt klart har det försvårat arbetet i Sandvikens kommun, men också i Hofors och Ockelbo upplever vi att det finns alltför mycket av stängda dörrar till skolans värld.

Studerande inom vuxenutbildningen får biblioteksintroduktion och använder flitigt våra bibliotek, men det finns ännu inget strukturerat samarbete med lärare inom vuxenutbildningen om stöd och service, exempelvis kring medieförsörjning eller informationskompetens som redskap för att kunna tillgodogöra sig livslångt lärande. Många aktörer inom kommunal vuxenutbildning tycks fortfarande verka enligt en traditionell syn på lärande. Med ett sådant förhållningssätt, där inte den studerandes förutsättningar för lärande står i centrum, behöver heller inte vuxenutbildningen utveckla sitt samarbete med folkbiblioteken. Det pedagogiska arbetet griper då inte på allvar in i frågor som rör en variation av lärmiljöer, medie- och informationskompetens eller handledande arbetssätt, det vill säga sådana områden där folkbiblioteket och bibliotekariernas pedagogiska roll bäst kan utvecklas.

Lokala studiecentra

I kommunerna användes infrastrukturmedlen uteslutande till inköp av IKT-utrustning. Vi har varit uttalat kritiska till det förfarandet och efterlyst mer fokus på samverkan och studerandes behov av pedagogiskt stöd i sitt lärande. I alla 3 kommuner fick folkbiblioteket del av den tekniska utrustning som inköptes. I Hofors fick biblioteket datorer avsedda för studerande. I Ockelbo köptes teledatorutrustning som placerades på filialbiblioteken i Lingbo, Jädraås och Åmot. I Sandviken etablerades lokala studiecentra på filialbiblioteken i Storvik och Österfärnebo. Huvudbiblioteket i Sandviken fick datorer för att utveckla en studieverkstad. Senare tillkom med hjälp av EU-medel ett tredje studiecentra på filialbiblioteket i Järbo. På samtliga 3 orter placerades dock inte all utrustning på biblioteket, utan funktionen som studiecentra blev spridd till olika platser inom varje ort. Det har lett till att verksamheten varit splittrad och saknat central samordning.

En förvaltningsövergripande arbetsgrupp, där representanter från biblioteket och projektet finns med, har arbetat fram ett förslag på hur studiecentra och medborgarkontor ska utvecklas i Sandvikens kommun. Det arbetet har varit värdefullt för att synliggöra på vilka sätt folkbiblioteken är viktiga i människors lärande. Projektledare och bibliotekschef har regelbundet träffat förvaltningschefer och representanter från både grundskola och vuxenutbildning för att gemensamt arbeta utifrån olika infallsvinklar och perspektiv som rör det livslånga lärandet. En plan för studiecentrautveckling togs fram, och arbetet fortgår utifrån den.

Samverkan med lärcentrapersonal och studievägledare

I Sandvikens kommun har vi etablerat ett gott samarbete med Lärcentrum och Vägledningscentrum, vilket inneburit goda kommunikationsvägar kring distansstuderande. Studievägledarna i kommunen har ett eget rum på biblioteket och erbjuder varje dag bibliotekets besökare vägledning inför studier, och personal vid Lärcentrum och Vägledningscentrum är med och utformar Studieverkstan, men det informella samarbetet visar sig kanske allra bäst i hur vi ger varandra tips och råd om hur vi kan utveckla vårt stöd för vuxna i lärande.

Under våren 2005 anordnade projektledaren tillsammans med ansvariga på Sandvikens Lärcentrum och studievägledare från Vägledningscenter en miniturné, som besökte de lokala studiecentra som finns på filialbiblioteken i Järbo och Storvik. På programmet stod information om vilka möjligheter som finns för vuxna att börja studera och vilket pedagogiska och sociala stöd olika aktörer i kommunen kan ge studerande. Sällskapet besökte också ett lokalt studiecentra i Österfärnebo, beläget i den lokala utvecklingsgruppens lokaler.

Projekt mål

Att verka för att bibliotekets roll som kunskapscentrum blir synlig samt visa på behoven av resurser.

Strategiskt utvecklingsarbete

Projektet som marknadsföring

Det råder ingen tvekan om att projektet medverkat till att skapa uppmärksamhet för biblioteken i regionen västra Gästrikland. Biblioteket som kunskapscentrum uppmärksammas alltmer också inom kommunerna och inom formell utbildning. Tyvärr har det inte medfört några extra resurser till verksamheten.

Konkret samverkan med utbildningsanordnare är beroende av den övergripande pedagogiska utvecklingen inom den formella utbildningen, men också av folkbibliotekens förmåga att följa IT- och samhällsutvecklingen. Med projektet har vi getts tillfälle att ligga i framkant och driva på utvecklingen av det livslånga lärandet i vår region. Vår upplevelse är att projektet haft en viktig roll som länk mellan den formella utbildningen och det informella lärandet.

InfoComp

Bibliotekarier från Sandvikens folkbibliotek bidrar med sina kunskaper och erfarenheter om medier och informationssökning i skolutvecklingsprojektet *InfoComp*, som handlar om hur man kan arbeta med informationskompetens i skolan. Samverkansprojektet bygger på att lärare och bibliotekarier har mycket att lära av varandras kunskaper och kompetens för att kunna forma en undervisning som utgår ifrån elevens lärande och inflytande i lärandeprocessen. Verksamma lärare och bibliotekarier planerar och genomför utbildningen. Mellan 2003 och 2005 har ca 350 lärare och all bibliotekspersonal i Sandvikens kommun utbildats. Utbildningen har uppmärksammats nationellt som ett gott exempel på samarbete mellan lärare och bibliotekarier om gemensam fortbildning. Det har bidragit till att skolorna i Sandviken nu börjat arbeta för att bygga upp egna skolbibliotek.

Vårt samarbete med IT-resursen vITalen kring InfoComp-projektet har varit ett effektivt sätt att synliggöra bibliotekariernas kompetens och bibliotekets roll som resurs för studerande, lärare och rektorer. I utvärderingarna framförs bland annat att lärare tycker det är mer givande att föra pedagogiska samtal med bibliotekarier än med andra lärare. Samarbetet har också lett till att projektledaren engagerats i ett annat skolutvecklingsprojekt i Sandvikens kommun som heter *Kunskapsstöd för skolutveckling*, och handlar om flexibelt lärande.

Utbildning i Informationssökning och källkritik

I Hofors kommun har ett stort antal lärare både inom vuxenutbildning och grund- och gymnasieskola genomgått utbildning i informationssökning och källkritik. I Ockelbo har all bibliotekspersonal utbildats i att söka, värdera och använda information på Internet. Lärare inom grundskola och vuxenutbildning har erbjudits utbildning.

Ökad bibliotekssamverkan Gävleborgs län

Vi ser ökad regional samverkan som något mycket viktigt för att kunna skapa fungerande infrastrukturer av biblioteksstöd och service för vuxenstuderande. I Gävleborgs län råder hög arbetslöshet samtidigt som utbildningsnivån är bland de lägsta i landet. De möjligheter

folkbiblioteken som informella mötesplatser erbjuder bör kunna tas tillvara bättre av aktörer inom den formella utbildningen. För att folkbiblioteken ska uppfattas som en tillgång behövs ett väl utvecklat samarbete mellan folkbiblioteken i regionen och med högskolebiblioteket på Högskolan i Gävle.

Bibliotekschefer och projektledare, men även personal i de 3 kommunerna, har inom flera områden verkat för ökad samverkan med övriga kommunbibliotek i Gävleborgs län. Det är på initiativ från bibliotekscheferna i Sandviken, Hofors och Ockelbo som samtliga kommunbibliotek och länsbiblioteket i Gävleborgs län tagit fram en gemensam vision för biblioteksutveckling, där man bland annat undersöker möjligheterna att skapa en gemensam bibliotekskatalog med ett gemensamt lånekort.

Samarbete med Bibliotek Gävleborg

Samarbetet med Bibliotek Gävleborg har inom flera områden fungerat bra. Vi har en positiv syn på de regionala bibliotekens betydelse. Särskilt bra har samarbetet med länsbibliotekarien fungerat, som varit ett stöd för projektledaren. Bibliotek Gävleborg har inom en rad områden medverkat till utvecklingen av stöd för vuxnas lärande: förmedlande av kurs i medieplanering, basutbud av nättjänster, förnyade rutiner för medieförsörjning, fortbildning i IT-kompetens m.m. Projektledaren har varit med att planera en regional utbildning i bibliotekspedagogik, och medverkar i en regional grupp för frågor som rör bibliotekspedagogik. Bibliotekarier från våra bibliotek anlitas också som utbildare till olika kurser som Bibliotek Gävleborg anordnar.

Samtidigt är vi kritiska till att flera bibliotekskonsulenter betraktat projektet som endast en satsning på målgruppen vuxenstuderande. Det livslånga perspektivet har inte nått fram. Vi önskar att bibliotekskonsulenterna i högre utsträckning hade använt sig av kunskap och erfarenheter ifrån projektet i det regionala utvecklingsarbetet.

Samarbete med högskolebiblioteket

Att olika folkbibliotek och högskolebibliotek ska samverka är numera lagstadgat. Men idéer om samverkan är tämligen diffusa. Det är svårt att hitta konkreta områden att samverka kring. Vi upplever att det idag förs alldeles för få samtal mellan olika bibliotek. Det är därför viktigt att högskolebiblioteket på Högskolan i Gävle medverkar i de fortbildningar och nätverksgrupper som Bibliotek Gävleborg arrangerar. Idag sker det endast i begränsad form.

Det finns goda möjligheter för att samverka mer med högskolebiblioteket, men bibliotekspersonal och chefer behöver träffas i större utsträckning och lära av varandra. Idag finns för lite kunskap och för många fördomar om varandras verksamhet.

Ett steg i rätt riktning kan samarbetet kring de studerande på Trädgårdsmästarprogrammet, en utbildning som Högskolan i Gävle utlokaliserat till Ockelbo kommun, vara. Det kräver att samarbetet mellan folkbiblioteket i Ockelbo och högskolebiblioteket utvecklas, där fokus ligger på nya arbetsformer för mediehantering, logistik och pedagogiskt stöd.

Projektmål

Att planera och genomföra kontinuerlig fortbildning av bibliotekspersonal och pedagoger.

Kompetensutveckling

Medieplanering

Personal vid kommunbiblioteken i Sandviken, Hofors och Ockelbo har medverkat i kurser i medieplanering som arrangerats inom projektet Bibliotekssamverkan i Norrland (BIN). Vi har skaffat oss fördjupade kunskaper om medieplanering, för att rationalisera och effektivisera inköp och hantering av medier så att resurserna fördelas i relation till de behov våra olika användargrupper uttrycker. Vår utgångspunkt har varit att urvalet av böcker och andra medier på våra bibliotek ska bygga på tanken om alla medborgares tillgång till kunskap, kultur och information.

Nätjänster

Sandviken medverkade under 2004/2005 i det nationella försöket med Kulda Metodbibliotek för att utveckla användandet av nya söktjänster. Vi prioriterade utbildning i databaser. Förutom de databaser folkbiblioteken har tillgång till via länsbibliotekets abonnemang, har personal utbildats i hur man i referensarbetet kan använda fria databaser tillgängliga på Internet.

Sandvikens folkbibliotek gick under 2005 med i den nationella frågetjänsten Fråga biblioteket, med mycket gott resultat. Under projektets slutfas har också personal i Ockelbo och Hofors deltagit. Fråga biblioteket kan i sig ses som en sorts kompetensutveckling. Det finns ett tydligt pedagogiskt förhållningssätt i arbetsmetoden, där man främst söker vägleda användaren snarare än att förmedla information. Det blir också naturligt att mer använda olika informationskällor på Internet än material ur bibliotekets egna bestånd.

Studiecirkel om bibliotekspedagogik

Alla bibliotekarier och assistenter i Sandviken, Hofors och Ockelbo medverkade våren 2003 i en fortbildningscirkel på temat Bibliotekspedagogik. Den första dagen samtalade vi om informationskompetens utifrån forskningsöversikten *Informationssökning och lärande* av Louise Limberg, Frances Hultgren och Bo Jarneving. Vi fortsatte samtala kring boken under dag 2, då vi även hade läst Bjarne Stenquists artikel "Folkbibliotekets roll i flexibelt lärande". Den tredje och sista träffen ägnade vi åt att pröva dialogen som verktyg för lärande samtal. Studiecirkeln leddes av projektledaren tillsammans med Erik Holmqvist, IT-strateg i Sandvikens kommun.

InfoComp – informationskompetens och lärande

Tillsammans med IT-pedagoger på resurscentrat vITalen i Sandviken, planerade vi en gemensam fortbildning i informationskompetens och lärande för grundskolans lärare och all bibliotekspersonal i de tre kommunerna. Den utgick ifrån en diskussion som Limberg, Hultgren och Jarneving i sin forskningsrapport för kring en förändrad yrkesroll för både lärare och bibliotekarier, där de efterlyser mer kunskapsutbyte mellan de båda yrkesgrupperna.

En ”pilotutbildning” togs fram, där bibliotekarier och lärare under fyra dagar utbildades för att sedan i par planera och genomföra utbildning för lärare och bibliotekspersonal i Sandvikens kommun. Även bibliotekarier från Hofors och Ockelbo medverkade, för att vi skulle kunna skapa andra utbildningskoncept inom dessa kommuner.

I pilotutbildningen ingick moment som berörde IT- och samhällsutvecklingen, framtidens lärande, Internets uppbyggnad, att navigera på Internet med hjälp av söktjänster, källkritik och Internet som kommunikationsverktyg. Det blev sedan piloternas uppgift att utifrån materialet skapa egna utbildningar, med fokus på lärande samtal mellan kursdeltagarna.

För de bibliotekarier som agerat utbildare har InfoComp inneburit möjligheter att kontinuerligt kompetensutveckla sig inom områden som rör informationssökning och källkritik, och reflektera kring samspelet mellan informationskompetens och lärande. Det har i allra högsta grad handlat lika mycket om egen kompetensutveckling som utbildning av andra, inte minst har lärarnas perspektiv kunnat berika vår egen syn på informationskompetens och lärande.

Informationssökning och källkritik

All bibliotekspersonal i Sandviken, Hofors och Ockelbo har genomgått utbildning i informationssökning och källkritik på Internet. I Hofors och Ockelbo har utbildare varit projektledaren tillsammans med kontaktbibliotekarien för respektive bibliotek, som deltog i pilotutbildningen inför InfoComp-projektet.

Regional kurs i bibliotekspedagogik

Länsbibliotekarie Jan Boman på Bibliotek Gävleborg ordnade under 2004 en regional arbetsgrupp för området bibliotekspedagogik. Arbetsgruppen, i vilken projektledaren ingår, utformade en kurs riktad till personal på folkbibliotek, skolbibliotek, lärcentra och högskolebibliotek i Gävleborgs län. 4 kursdagar genomfördes under våren, som ett led i att utveckla det pedagogiska arbetet på biblioteken. Teman som behandlades var bibliotekets roll i kunskapsområdet, pedagogisk handledning, informationskompetens i teori och praktik, samt biblioteket som lärmiljö.

Kompetensutvecklingsanalys

En kompetensutvecklingsanalys genomfördes under 2004 med stöd från Europeiska socialfondens program för kompetensutveckling, Växtkraft Mål 3. Analysprocessen genomfördes i 4 steg:

- *Individen*
Med stöd i nätbaserade värderingsfrågor har alla medarbetare som Steg 1 gjort en kartläggning av de egna värderingarna. Därefter har samtliga i enskilda samtal med en konsult analyserat hur dessa värderingar påverkar attityder, identitetsprocessen, den egna självbilden, självinsikten, det individuella beteendet och inte minst konsekvenser för individen i samspel med andra människor och behovet av en arbetsmiljö som stimulerar och tar tillvara det som är viktigt för just den personen.
- *Uppdraget*
I Steg 2 stod uppdraget i fokus. Uppdraget har diskuterats och analyserats utifrån de gemensamma frågeställningarna i ansökan om medel från Växtkraft Mål 3.
- *Swot-analys*

Med kännedom om egna drivkrafter och behov och verksamhetens uppdrag, har sedan samtliga medarbetare enskilt, som Steg 3 kompletterat analysarbetet med en individuell swot-analys. Där låg fokus på de gemensamma mål som finns inom verksamheten. Utifrån det har man sedan tagit ställning till egna styrkor och utvecklingsområden i det egna beteendet eller den egna kompetensen samt fördjupning i specialistkunskaper. Alla har också bedömt organisationens och verksamhetens utvecklingsmöjligheter samt vilka hotbilder som kan finnas.

- *Handlingsplan*

Flera angelägna utvecklingsområden identifierades. Dessa områden berör:

1. Organisation, arbetsledning och verksamhetsplanering
2. Bemötande och förhållningssätt
3. Pedagogik
4. Litteraturkunskap och referensarbete för assistenter
5. Konflikthantering och grupputveckling
6. Datakunskap: Informationssökning och elektroniska medier
7. Strategisk marknadsföring
8. Grafisk framställning och webbdesign
9. Språk

Handlingsplan för kompetensutveckling

Sandviken-Hofors-Ockelbo kommunbibliotek beviljades i januari 2005 medel från ESF-rådet för genomförande av kompetensutveckling inom ovannämnda utvecklingsområden. Samtliga kompetensutvecklingsinsatser sker mellan 2005 och 2007. Det innebär att vi inom området kompetensutveckling lyckats skapa en fortsättning i minst 2 år för samarbetet mellan kommunbiblioteken i region västra Gästrikland.

Projekt mål

Att samordna arbetssätt och resurser i de tre kommunerna för att därmed öka servicegraden till de studerande.

Samordning av arbetssätt och resurser

Lokala förutsättningar och behov

Verksamhet på kommunala bibliotek planeras och genomförs med stor hänsyn till lokala förutsättningar och behov, hos enskilda medborgare men också i samarbete med skola, intressegrupper och föreningsliv. Projektet har skapat möjligheter för kommunbiblioteken i Sandviken, Hofors och Ockelbo att förstärka sitt samarbete i region västra Gästrikland, men också utveckla nya former för samverkan med aktörer inom formell utbildning och folkbildning.

Metodbok för kvalitetsutveckling

Ambitionen att utifrån en metodbok kvalitetssäkra lärmiljön på folkbiblioteken, var ett sätt att närma sig en gemensam plattform för biblioteks- och informationsstöd till vuxna studerande. I metodboken formulerade projektledaren hur ett sådant stöd skulle kunna se ut. Därefter fick lokala arbetsgrupper i uppgift att, med projektledaren som stöd och bollplank, utforma handlingsplaner för biblioteken i respektive kommun.

Det är vår uppfattning att metodboken, liksom projektet överlag, hjälpt biblioteken att inspirera varandra till utveckling och till utbyte av kunskaper och erfarenheter. Till exempel har Sandviken tagit efter Ockelbo med att ha studievägledare på plats i huvudbiblioteket, Hofors börjat erbjuda tjänsten Boka bibliotekarie med Sandviken som förlaga, och Ockelbo och Hofors medverkar under Sandvikens informationspass i Fråga Biblioteket. Bibliotekscheferna har också använt projektmöten till att delge varandra inblickar i den egna verksamheten, och tagit stöd av varandra i olika frågor som rör den övergripande verksamheten.

Gemensam kompetensutveckling

Gemensamma fortbildningar inom områden som rör informationskompetens och lärande har förmodligen förstärkt känslan av samhörighet mellan biblioteken och pekat ut en gemensam riktning för utveckling. Projektledaren har sett till att den fortbildning de 3 kommunernas bibliotekarier fick genom ”pilotutbildningen” inför InfoComp, kunnat utnyttjas inte bara i Sandviken utan också i Hofors och Ockelbo.

Den gemensamma kompetensutvecklingsanalysen innebar gemensam utbildning för alla tre kommunbibliotek. Sandviken och Ockelbo hade också gemensamma fortbildningsdagar. Handlingsplanerna för respektive bibliotek är medvetet utformade på ett liknande sätt, och kommer att innebära gemensamma fortbildningsdagar för bibliotekspersonalen under 2 års tid.

Ökad regional samverkan

Bibliotekscheferna har varit aktiva i arbetet att sprida kunskaper och erfarenheter från projektet till övriga bibliotek i Gävleborgs län, via de chefsmöten som länsbiblioteket ordnar. Det mest konkreta exemplet på det är arbetet för ökad samverkan, där cheferna arbetar för en gemensam bibliotekskatalog och ett gemensamt lånekort i länet. Det är ett bevis på att

cheferna under projekttiden har stärkts i övertygelsen om att samarbete över kommungränserna också gynnar det egna bibliotekets verksamhet, till gagn för kommuninvånarna.

Växtkraft – ett nytt samverkansprojekt

Under 2006 drar vi igång det gemensamma projektet *Växtkraft*. Utifrån ett konkret fall med en ny högskoleutbildning, Trädgårdsmästarprogrammet på Wij Trädgårdar i Ockelbo, vill vi undersöka möjligheterna för ett folkbibliotek att med hjälp av givande samarbete över kommungränser och i samverkan med Högskolan i Gävle, tillgodose högskolestuderandes behov av medieresurser, pedagogiskt stöd, informationsteknik och annan biblioteksservice.

Genom samverkan mellan olika typer av bibliotek med olika samhällsuppdrag, kan arbetsätt och resurser samordnas med avsikt att därmed öka servicegraden till vuxna studerande. Vi vill förstärka och utveckla olika former av samverkan, i syfte att ta reda på hur det lokala folkbiblioteket kan fungera som resurs för vuxnas lärande.

Med projekt *Växtkraft* får vi mycket goda förutsättningar att tillvarata kunskaper och erfarenheter som vi erhållit under de här 3 åren. För att projektet ska lyckas kommer det krävas ett utökat samarbete över kommungränserna, där vi behöver tillvarata olika kunskaper och kompetenser hos vår personal för att uppnå målen med projektet, och garantera att studerande var än i regionen de befinner sig, får likvärdig biblioteksservice.

Projektarbete som utvecklingsprocess

En ständigt pågående kartläggning

Projekt *Folkbibliotek och vuxnas lärande* har i det vardagliga arbetet inneburit en ständigt pågående kartläggning och analys av vilka behov av biblioteks- och informationsstöd som vuxna studerande har. En av projektledarens viktigaste arbetsuppgifter har varit att kartlägga och synliggöra såväl uttalade som outtalade behov av biblioteks- och informationsstöd hos människor som ägnar sig åt studier i någon form. Det har skett genom tolkning och analys av aktuell forskning och litteratur om hur studerande söker och använder information, hur de använder biblioteket i sina studier, om folkbibliotekets uppdrag, livslångt lärande, skolutveckling, samhällsutveckling, organisationsteori, verksamhetsutveckling med mera. Det har vidare skett i lärande samtal i många olika former – tillsammans med chefer och medarbetare på de 3 kommunbiblioteken, med projektledarna i de övriga kulturrådsstödda projekten, med bibliotekskonsulenter både på länsbibliotek och Kulturrådet, med studiebibliotekarier liksom med lärare, skolutvecklare och lärcentrapersonal såväl lokalt och regionalt som nationellt – och genom informella samtal med studerande som besöker folkbiblioteken.

Användarundersökning

En användarundersökning om hur studerande upplever biblioteksservice och stöd i våra 3 kommuner, genomfördes i enkätform våren 2005. Med den ville vi ta reda på om studerande som använder våra tjänster är nöjda med våra tjänster, och om det finns områden där vi behöver utveckla vår service.

Vi kunde bekräfta att kommunbiblioteken används av studerande i alla åldrar, utbildningsformer och utbildningsnivåer: grund- och gymnasieskola, högskola/universitet, kommunal vuxenutbildning och SFI, studieförbund och folkhögskolor. Många uppgav att man studerade på högskola/universitet och pendlar till studieorten, eller läser en särskild distanskurs och sällan besöker studieorten.

Vi ställde frågan hur ofta man som studerande besöker biblioteket. Det vanligaste svaret var att man gör det flera gånger i veckan, alternativt några gånger i månaden. Biblioteket används främst till att låna kurslitteratur och annan litteratur, men man uppger också att man söker information i databaser och tidskrifter, samt använder Internet för både informationssökning och e-post. Många använder biblioteket att arbeta med Microsoft word och andra dataprogram, eller som en lugn plats att sitta och läsa på.

Så tycker studerande

De medverkade i undersökningen uppgav att våra öppettider var bra, men att det kunde vara bättre. Det gällde i alla 3 kommuner, även i Sandviken där huvudbiblioteket är öppet alla dagar året om. Man vill kunna komma in tidigare om dagarna, och att det ska vara öppet längre om helgerna. Många i Sandviken tyckte det var mycket positivt att biblioteket har helgöppet. I Hofors efterlyste flera att biblioteket skulle vara öppet längre någon kväll i veckan, och ha helgöppet året runt.

Det är lugnt och trevligt på våra bibliotek. Samtidigt tycker flera att det är svårt att finna studiero på huvudbiblioteket i Sandviken. Studerande uppger att den typ av service som är allra mest intressant är att låna kurs- och studielitteratur, att det finns tillgång till uppslagsverk/ordböcker, kopiering, att det är öppet ofta och länge om dagarna och att vi ger snabb service. I Hofors är det många som efterlyser fler datorer, och sökdataer.

Vid tidpunkten för undersökningen hade vi precis inrättat tjänsten Boka bibliotekarie. Därför var det intressant att så få studerande vid grund- och gymnasieskola eller kommunal vuxenutbildning var intresserade av enskild handledning, medan flera bland dem som studerar vid högskola/universitet var det. Det stämmer också väl med vilka som hittills nyttjat tjänsten.

Många tycker det är svårt att hitta i biblioteket, men att de får bra vägledning av personalen. En del önskar dock mer hjälp (framför allt studerande vid grund/gymnasieskola, vilket är intressant då vi erbjuder användarundervisning både i grupp och inom tjänsten Boka bibliotekarie). Av svaren tycker vi oss utläsa att man vänjer sig var litteraturen finns och hur systemet fungerar – många som hittar bra uppger att de varit flitiga besökare under många år.

Studerande ger väldigt positiva omdömen angående personalens bemötande och kompetens. Det gäller nästan alla inkomna svar, i alla 3 kommuner! De få negativa omdömen som inkommit handlar om att servicegraden kan variera i personalgruppen, att många är engagerade och duktiga men att några ”ser trötta ut”.

Det som avgör varför de studerande som medverkade i undersökningen väljer folkbiblioteket istället för ”sitt” utbildningsbibliotek uppges vara

- närheten till biblioteket från hemmet
- bättre utbud av medier och arbetsmiljö
- hjälp med fjärrlån
- bättre service och bemötande
- lättare att hitta i biblioteket

Det finns också sådant som studerande tycker saknas på våra bibliotek idag. Studerande önskar

- bättre översiktsinformation över biblioteket
- att personalen i högre utsträckning följer med till hyllan
- studiearbetsplatser
- mer dokumentärfilm och faktafilm
- själva kunna söka litteratur – tillgång till sökdatorer men också mer hjälp att lära sig söka

Studerande vill också kunna få snabbare fjärrlån – och flera uppger sig beredda att betala för en snabbare fjärrlåneservice!

Reflektioner utifrån användarundersökningen

Det sammanfattande intrycket av undersökningen är att de flesta studerande som använder våra bibliotek är mycket nöjda med det stöd och service som biblioteket ger. I Sandviken skriver till exempel någon svarande att huvudbiblioteket är ”ett bibliotek att vara rädd om” – och många andra uttrycker sig i liknande positiva ordalag, inte bara i Sandviken utan också i Hofors och Ockelbo. Flera framhåller som extra positivt att personalen alltid försöker hitta bästa möjliga lösning på olika problem.

Resultatet i enkätundersökningen motsvarar väl vår egen bild av hur studerande upplever vår biblioteksservice. Vi har av enkätsvaren inte kunnat bekräfta några behov av andra former av service, vilka brukar kunna synliggöras med hjälp av forskning eller i längre informella

samtal med vuxna studerande – något som vi också varit noga med att ta del av i kartläggningen av studerandes behov och vid planering av nya tjänster.

De flesta människor förefaller allmänt mycket nöjda med den verksamhet deras kommunala bibliotek erbjuder. Det beror förstås på att folkbiblioteken i väldigt många avseenden är duktiga på att möta människors behov och intressen.

Det är viktigt att samtala och reflektera kring verksamheten ur ett användarperspektiv. Enkätsvaren är mycket positiva, men bekräftar i vissa avseenden att många användare tycker det är svårt att hitta i biblioteket och förstå på vilket sätt mediasamlingen är organiserad. Enkätsvaren visar också att vuxenstuderande inte kan betraktas som en homogen grupp. Vi behöver därför fortsätta fundera över vilka möjligheter studerande har att använda biblioteket utifrån sina individuella förutsättningar och behov.

En lärande organisation

Ett nytt förhållningssätt till lärande i samhället kräver nya förhållningssätt om vems behov som ska stå i centrum för bibliotekets verksamhet. Vi behöver utgå mer ifrån användarna och ta reda på hur folkbiblioteket på bästa sätt kan vara ett stöd i deras sökande efter kulturella upplevelser, information och kunskap.

Det kräver att folkbiblioteket och dess personal kontinuerligt skaffar sig kunskaper om lärprocessen, om studerande och deras situation samt om de olika aktörer som medverkar i ”ett lärande samhälle”.

Det förutsätter en flexibel och lärande organisation, som är förändringsbenägen, där vi arbetar utifrån en helhetssyn och ser sammanhang men samtidigt förmår göra prioriteringar och ständigt ställer oss frågorna Vad, Hur och Varför.

För det behöver vi starka chefer och ledare som törs peka ut en riktning, ge förtroende, delegera uppgifter och som förmår att agera men också driva på och engagera sin personal. Bibliotekarier och assistenter måste också ge varandra utrymme att tänka nytt och annorlunda, våga testa idéer och ifrågasätta normer, och tillsammans lyssna, diskutera, samtala, lära om och lära nytt. Att arbeta på ett folkbibliotek är att befinna sig i en ständigt pågående process, verksamheten blir aldrig färdigskapad.

Sandviken den 31 januari 2006

Marcus Strand
Projektledare

Projektinformation

Kulturrådets uppdrag för vuxnas lärande

Kulturrådet har i uppdrag att främja folkbibliotekens arbete med att utveckla sitt stöd för vuxnas lärande. Kulturrådets insats ska medverka aktivt till att folkbiblioteken utvecklas till viktiga och erkända platser för det livslånga lärandet och därför är samarbete med andra myndigheter och organisationer en viktig del av arbetet.

Mer information om Kulturrådets satsning på vuxenstudier och vuxnas lärande finns på Kulturrådets webbplats.

Länk: <http://www.kulturradet.se/index.php?pid=1701>

Folkbibliotek och vuxnas lärande

Fyra länsprojekt och två kommunsamverkande projekt har under 3 år fått bidrag av Kulturrådet för att kunna utveckla metodik, organisation, samarbete och service för att bättre kunna stödja vuxnas lärande.

Länk: <http://www.kulturradet.se/index.php?pid=1702>

Forskningsuppdrag om folkbibliotek och vuxnas lärande

Bibliotekshögskolan i Borås har inom sitt forskningsuppdrag presenterat 2 delrapporter, där man utifrån olika frågeställningar följer de 6 utvecklingsprojekten och Kulturrådets arbete med folkbibliotek och vuxnas lärande. En slutrapport presenteras under våren 2006.

Länk: <http://www.kulturradet.se/index.php?pid=1713>

Forskningsuppdragets webbplats: <http://www.hb.se/bhs/vuxbib/bib.plan.htm>

Sandviken-Hofors-Ockelbo kommunbibliotek

Projekt *Folkbibliotek och vuxnas lärande* är väl dokumenterat. På Sandvikens folkbiblioteks webbplats finns delrapporter till Kulturrådet för respektive projektår, information om fortsättningsprojektet *Växtkraft!* och annan information som berör projektarbetet.

Länk: <http://www.sandviken.se/kulturfratid/biblioteket/studieverkstan/samverkansprojekt>

Upplysningar:

Åsa Wirén Jonsson, Bibliotekschef, Sandvikens folkbibliotek

Tel: 026 – 24 16 10

e-post: asa.wiren-jonsson@sandviken.se

Marika Näslund, Bibliotekschef, Hofors folkbibliotek

Tel: 0290 – 292 74

e-post: marika.naslund@hofors.se

Kerstin Olsson, Bibliotekschef, Ockelbo folkbibliotek

Tel: 0297 – 555 43

e-post: kerstin.olsson@ockelbo.se